

ČO VYPLAVILA SEZÓNA

**Slovenská literatúra
pre deti a mládež 2013**

Mgr. Timotea Vráblová, PhD., (1968) je vedeckou pracovníčkou Ústavu slovenskej literatúry SAV. Zaoberá sa slovenskou literárnou kultúrou 17. – 18. storočia. Detskú literatúru a Psychológiu detského diváka prednáša na Vysokej škole múzických umení. Venuje sa tiež projektom tvorivého čítania detí a mládeže. Je prezidentkou Slovenskej sekcie Medzinárodnej únie pre detskú knihu IBBY.

Rok 2013 možno charakterizovať ako celkom úspešnú sezónu kníh pre deti a mládež. Na povrch knižného trhu sa vyplavilo viacero hodnotných titulov. Niektoré sú príslubom nových sviežich prúdov, objavili sa aj staré známe poklady. A ako to už býva, nechýbali ani tituly písané neistou rukou moreplavca, ktoré napokon stroskotali v zátoke čitateľských gýčov.

(Znovu)objavené poklady

Lakmusovým papierikom kvality knižného trhu je vzťah ku klasike – k prevereným hodnotám minulosti a k spoločným príbehom zaznamenaným v kolektívnej pamäti. Pre tvorcov i vydavateľov sú takéto projekty obyčajne náročné. Je potrebné nájsť správnu formu a prístup, ktorý by detského čitateľa oslovil. V minulom roku príjemne prekvapila nová edícia klasickej literatúry pre deti a mládež vydavateľstva Perfekt a jej prvotina, adaptácia príbehu *Dafnis a Chloé*. Po mnohoročnej absencii môžeme takýto počín vrelo uvítať. Idea sprostredkovať klasický literárny „poklad“ je zvýraznená aj jeho exkluzívnou vizuálnou stránkou vo výtarnej kompozícii akademicky maliarky Kataríny Vavrovej. Autorka **Beate Panákovéj** sa podarilo adaptovať predlohu vynikajúcim spôsobom. Napriek komplikovanosti pôvodného príbehu vytvorila pôsobivé rozprávanie, ktoré má potenciál osloviť už čitateľa mladšieho školského veku. Predloha, antický román gréckeho spisovateľa Longusa, vychádza z predstáv starovekej gréckej kultúry o erotike a milostnom vzťahu. Autorka primerane transformovala symbolické prvky odkazujúce na sexualitu a zmyselnosť do podoby zrozumiteľnej a adresnej dieťaťu. V tomto veku je preňho príťažlivý svet hodnôt, a tak sa sústredila na vykreslenie hrdinstva lásky. Idealizované prostredie Arkádie tvorivo a funkčne transformovala na subtilnú a esteticky pôsobivú výpoveď o hĺbke ľúbostného citu. Jej harmónia a nádhera pramení zo spojenia krásy a dobra, z vernosti a obetavosti a z hľadania vzájomného porozumenia a blaha. Kniha je vhodne doplnená aj o náučný príhovor (*Príbeh v príbehu*), ktorý podnetným spôsobom sprístupňuje čitateľom predlohu a jej kultúrno-historický kontext.

Nový titul **Ondreja Sliackeho** *Divy Slovenska nielen pre deti alebo Vlastiveda ako lusk* (Matica slovenská) je výborne spracovaným populárno-náučno-beletristickým rozprávaním o „pokladoch“ minulosti a súčasnosti našej krajiny. Adresátom sú čitatelia od 9 rokov. Autorovým zámerom je nielen poučiť ich o zaujímavostiach vlasti, ale podnecovať v nich nenásilným spôsobom osobný vzťah k nej. Sliackeho rozprávanie je pôsobivé po emocionálnej i estetickej

stránke. Obidve zložky pritom do poučného rámca textu funkčne zapája. Faktografickú rovinu prepojí s príbehovými ilustráciami príťažlivým, živým spôsobom. Sprostredkováva čitateľovi dobrodružstvo, zábavu, prekvapenie a úžas z putovania k unikátnym „pokladom“ vlasti. Účinným aktivizačným prostriedkom je hra na mystifikáciu. Autor sa trafil do čierneho. V tomto veku je deťom hra na hľadanie pravdy blízka. S akcentom humoru a zdravou provokáciou stimuluje čitateľa k prehodnocovaniu toho, čo je pravda. Sliacky tiež využíva interaktívne formy, kladie čitateľovi otázky, podnecuje ho tým k aktívnej účasti na pomyselnom dialógu, v ktorom má byť autorovi rovnocenným partnerom.

Memoárové-dokumentaristické rozprávanie **Jany Šimulčíkovej** *Cestovanie časom* (Perfekt) príťažlivým spôsobom približuje život na Slovensku v prvej polovici 20. storočia. Ťažiskovou témou je obdobie druhej svetovej vojny. Autorka spája a porovnáva viacero významových kontextov. Rozprávanie o minulosti je vlastne istým spôsobom nazerania na súčasnosť. Je v ňom obsiahnuté generačné priblíženie a zároveň pohľad obohatený o skúsenosť. Skúsenosti si navzájom odovzdávajú babička Johanka a vnuk Sveťo. Témy neurčuje len historický materiál, vychádzajú z toho, čo je blízke problémom a skúsenostiam súčasných detí. Napríklad rodinný život, výchova, škola, hry, ale aj problém hrdinstva a odvahy, vyrovnávanie sa so silnými a slabými stránkami osobnosti. Súčasťou knihy je príloha historika Jozefa Bystrického, ktorá prístupným spôsobom vysvetľuje čitateľom najvýznamnejšie informácie o druhej svetovej vojne.

Pax et bonum (pokoj a dobro) sa v istom zmysle dá chápať aj ako motto najnovšej knihy **Romana Brata** *Ako našťvať Rimana* (Forza Music). Výrok i samotný titul naznačujú, že budeme mať do činenia s dávnovekou históriou. Školák Maximilián dostáva od rodičov vianočný darček – strategickú počítačovú hru. Podľa svojho záujmu si za dejisko vyberie 1. storočie n. l. v blízkosti rímskej pevnosti Carnuntum. V priebehu mesiaca má presunúť kmeň Slovanov na nové územie, ktoré ovládajú Markomani a Rimanovia. Autor sa funkčne pustil do hry s reálnym a paralelným svetom: Maxovi sa jednotlivé témy a úlohy hry akoby prenášali do životných situácií, napríklad konflikt protagonistov – vodcov slovanského kmeňa Srdúcha a Sršňa – pripomína šikanu, ktorú zažíva od spolužiaka Jula Bachratého. Zámerom autora bolo poukázať na to, že zábava s hrou môže byť účelná a užitočná aj v reálnom živote.

Autori **Peter Vrlík** a **Peter Mišák** vo výbere *Rozprávky spod slovanskej lípy* (Matica slovenská) predstavujú najznámejšie ľudové rozprávky jednotlivých slovanských národov. Kniha je záslužným

dielom. Texty sú prerozprávané na kultivovanej úrovni. Pri adaptácii sa autori zrejme usilovali priblížiť rozmyšľaniu súčasných detí, čo sa v textoch prejavilo výrazovou striedmosťou jazyka, redukciami opisných a expresívnych prvkov. Týmto spôsobom sa však oslabil emocionálny a symbolický náboj príbehu.

Autor a publicista **Igor Válek** vydal v minulom roku rozprávkovú adaptáciu Dobšinského: **Nebojsa a iné HORORrozprávky** (Trio Publishing), **Najveselšie rozprávky Pavla Dobšinského** (GEORG) a **Povesti o slovenských riekach** (Vydavateľstvo Matice slovenskej). Válekov autorský rukopis je charakteristický dynamickým rozprávaním, ktoré sa dieťaťu jednoducho číta. Priamo do textu vkladá výklad rozprávkovvej a povestovej symboliky, čím ho vlastne čitateľovi umožňuje ľahšie dešifrovať. Kniha *Nebojsa a iné HORORrozprávky* vyšla v edícii vydavateľstva *Čítame s porozumením – Analfabela Negramotná*.

Imitácie dávnovekých rozprávání

Projekt komiksovej knihy **Erika Jakuba Grocha** a **Juliány Chomovej Šlabikár päťmestia** (OZ Slniečkovo) vyznieva sľubne len na prvý pohľad. Ako naznačuje titul, autori si vybrali päť slávnych spisáckych miest (Bardejov, Košice, Levoča, Prešov, Sabinov), bohatých na históriu a známych svojím špecifickým kultúrnym a duchovným koloritom, aby ich priblížili detskému čitateľovi. Už pre tento samotný zámer je označená cieľová skupina 4 – 8 rokov veľmi problematickou. Navyše, v prologu autori odkrývajú významový kľúč: príbehy sú o duši. Odkazujú k počiatku sveta, teda orientujú čitateľa najmä na symbolickú stránku rozprávania. Kniha tematizuje násilie a nevráživosť. Veď napokon, spomínaný región sa po celé stáročia vyznačuje búrlivou a krvavou históriou. Historické pozadie ich rozprávania je vysvetľované nepresne až prekrútené. Autorom však nešlo práve o historické spracovanie tohto problému. Ich príbehy smerujú k všeobecnej filozofickej podstate. A v tejto podobe nedostatočne komunikujú s vymedzeným adresátom.

Templárske rozprávky (Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov) **Petra Kubicu** sú zaujímavým vydavateľským projektom. Dobrým nápadom, ako ukázať detskému čitateľovi stredovekú kultúru a legendami opradený rád templárskych rytierov. Zbierka obsahuje rozprávky s povestovými prvkami a tzv. templársku encyklopédiu: slovník s vysvetlením základných pojmov, ktorý sa nachádza pri každom z príbehov. Rozprávky znázorňujú spôsob života templárov a ich pôsobenie na území Slovenska. Koncept knihy je však nedomyšlený. Viaceré informácie sa zbytočne opakujú. Príbehy sú zaťažené vysvetľovaním, opisnosťou, údajmi, ktoré mohli byť umiestnené do „encyklopédie“. Nedostatočne premyslená, málo reprezentatívna je aj štruktúra pojmov, ktoré autor čitateľovi sprostredkúva.

Strašidelný hrad (Vydavateľstvo Arkus) **Jely Mlčochovej** je prvým titulom z plánovanej série príbehov pod názvom *Hádajkové dobrodružstvá*. Určená je čitateľom mladšieho školského veku. Jela Mlčochová je autorkou viacerých próz pre deti s kriminálnymi zápletkami. V tomto prípade stavila na čitateľské lákadlá: záhady, hádanky, mysteriózne zmiznutia, duchárstvo, trochu histórie a dobrodružstva. Rozuzlenie tajomstiev hradu Orlia hliadka v Strašidelných horách patrí nebojácnemu hrdinovi Hádajkovi. Ako šípime už z jeho mena, autorka sa zakosíčila v prvoplánovosti. Čitateľ sa síce možno zabaví, no len tak na povrchu. Príbeh ani nemá hlbšie ambície, vlastne sa pri ňom vôbec nemusí rozmyšľať.

Výbery z adaptácií Dobšinského rozprávok bývajú obyčajne čitateľsky i komerčne obľúbenými knižnými projektmi, no nie vždy vydarenými. Platí to aj v prípade **Violy Jakubičkovej** a jej knihy **Najkrajšie rozprávky Pavla Dobšinského (1. kniha)** (Vydavateľstvo Fragment). Autorka si za stratégiu podania zvolila princíp zjednodušeného

ho „pripomenutia deja“. S tým sa bežne stretávame pri skrátených komerčných podaniach klasických príbehov. V tejto podobe je rozprávka Dobšinského nadobro odobratá ich vlastná esencia a cenové významové vrstvy.

Zuzana Csontosová v knižke **Najmocnejšie kúzlo** (Albatros) ponúka začínajúcemu čitateľovi (od 7 rokov) príbeh na spôsob čarovných rozprávok. Pritom ho situuje miestne a „historicky“ na Slovensko (okolie Trenčína). Skutočný svet je však vlastne len kulisou. Autorka sa totiž zameriava na sféry fantastické. Vedie čitateľa do priestoru mágie a čarov (medzi víly a škriatkov, čarodejnice a čarodejníkov). Čarodejný svet sa dnes stal módnym čitateľským artiklom. V „hitovom“ prevedení obyčajne stráca pôvodný genetický kód čarovných rozprávok. V Csontosovej príbehu je magický svet modelovaný schematicky ako lákavá paralela k realite dieťaťa. Víla Julianka v podstate prežíva typické vzťahové problémy potenciálnych čitateľiek. Pre svoje výnimočné vlastnosti naráža na nepochopenie vo vlastnej „vílej“ komunite a postupne je vtahovaná do bosoráckeho sveta. Na prvý pohľad to vyzerá tak, akoby autorka rozprávkovu spracovávala problémy identity a prijatia v kolektíve, s ktorými zápasia mnohé deti. Jej spôsob podania však neponúka čitateľovi plnohodnotnú možnosť identifikovať sa s problémom. Magický svet je ako pozlátka, za ktorým už nie je nič, o čo by sa mohol adresát skutočne vnútorne oprieť.

Rozprávka ako periskop

Nonsenseovo ladená literatúra má v našom literárnom kontexte silnú tradíciu (Feldek, Válek, Navrátil, Janovic, Hevier). Na prvý pohľad predstavuje bláznivo hravú, no predsa presne vmeranú „cestu“ poznávania. Čitateľovi dáva priestor nielen na obzeranie a čudovanie sa, ale posúva ho k tomu, aby vybočil zo stereotypov. Možnosti nonsenseovej poetiky v tomto zmysle využíva **Alexandra Salmela** v debute pre deti **Žirafia mama a iné príšery** (Artforum). Tematizuje bežné životné skúsenosti a posúva ich do polohy nonsensu preto, aby čitateľovi umožnila subjektívne nájsť ich jedinečnosť alebo ho inšpirovala k vlastnému pohľadu na udalosti. V bežných modelových životných situáciách, ako výlet s mamou, tréma z vystúpenia, sú nad reálnu tvár „príbehu“ zdanlivo povýšené fantazijné a na hlavu postavené okolnosti. Takéto rozprávanie je zábavné a vtipné. Nejde však o samoúčelný humor. Situácia „naruby“ je vlastne podnetom na aktivizáciu čitateľa. Dešifruje text tak, že porovnáva model s tým, čo ponúka nonsenseová realizácia príbehu. Salmelina autorská stratégia podnecuje dieťa k tomu, aby hľadalo, ako porozumieť novým okolnostiam, a aby malo priestor na vlastnú sebareflexiu. Autorka si zručne osvojila metódy nonsenseovej tvorby. Objavná je vo využívaní sujetových prvkov iných textov pri výstavbe príbehu – napríklad ľudových rozprávok o rytierskych bojoch, o princeznách a drakoch alebo autorských rozprávok (Carollova Alicia v Krajine zázrakov).

Pre hľadačov viditeľných neviditeľností

Skvelou akvizíciou minuloročnej knižnej sezóny bola obrázková knižka **Luba Paľa Kde je Afrika** (Trio Publishing). Obrázkové knižky nie sú na slovenskom trhu príliš populárnym artiklom. Paľova kniha však ukazuje, že pri budovaní vzťahu k čítaniu majú nezastupiteľné miesto. Exotický africký svet, nosorožec ako príťažlivé, no pre detského našinca aj trochu tajomné zvieratko vytvárajú atraktívnu príbehovú platformu. Autor z nej ťaží, no neustrnul pri prvotnom impulze. Vnímanie čitateľa vedie ďalej, k symbolickým významovým úrovňam. Titul naznačuje, že kľúč k porozumeniu rozprávky je hľadanie miesta a orientácie. Názov odkazuje na geografické územie

a indikuje možnosť, že v rozprávaní sa bude putovať (aj keď možno len prstom na mape). V skutočnosti však ide najmä o symbolickú cestu, odvážny životný experiment, vnútorný posun a premenu. Protagonista, nosorožec Rino, vychádza z náhradného domova v ZOO, aby našiel svoj skutočný domov, odkiaľ podľa všetkého pochádza. Podarí sa mu to vďaka odvahe opustiť pasívny život v provizóriu a naučiť sa žiť v spoločenstve s priateľmi. Tento proces detský čitateľ zažíva s hrdinom pomocou riešenia vizuálnych analogických úloh.

Zdanlivo jednoduché a čitateľsky prístupné je rozprávanie **Jána Uličianskeho Leonardo, kocúr z ulice** (Trio Publishing) určené začínajúcim čitateľom. Protagonistom je zvierač hrdina, kocúr Leonardo. Sujetový model príbehu sčasti odkazuje na známu autorskú rozprávku Kocúr v čižmách. Túto súvislosť potvrdzuje aj fakt, že Leonardo sa narodil v škatuli od čižiem. Samozrejme, k jeho „príbuzným“ možno zaradiť aj ďalšie významné osobnosti, napríklad Leonarda da Vinciho. Tieto súvislosti autor zrozumiteľne zapracováva priamo do príbehu. Tým sa pre detského adresáta stávajú čitateľnými. Odkazy na rôzne „vedomostné“ zdroje (literárne, kultúrne či iné) stimulujú dieťa k tomu, aby prekročilo hranicu čítaného textu a vybralo sa hľadať širšie súvislosti, ktoré sa naučí aplikovať vo vlastnom životnom kontexte. Knižka vyšla v edícii vydavateľstva *Čítame s porozumením – Analfabeta Negramotná*.

Už roky u nás cítiť nedostatok kníh, ktoré by sa venovali problému integrácie detí so špeciálnymi potrebami medzi ich rovesníkov. V ústrety tejto téme vyšla knižka **Mimi a Líza** (Vydavateľstvo Slovart). Líza sa s mamičkou prisťahuje do domu, v ktorom býva Mimi, slepé dievčatko, aj so svojím oteckom. Od prvej chvíle sa začnú kamarátiť. Ich priateľstvo symbolicky vyjadruje harmonické spojenie obidvoch skupín. Deti majú pritom možnosť pozorovať, ako je toto spojenectvo vzájomne prospešné a obohacujúce. Obidve dievčatká sú vynaliezavé a životaschopné typy. Autorky **Katarína Kerekesová, Katarína Moláková a Alexandra Salmela** vystavali poetiku svojho rozprávania práve na základnom probléme, ktorý riešia dievčatká: ako sa dá vidieť. Vizuálny aspekt dominuje aj v budovaní narácie. Text sa niekedy až príliš podriadil konceptu, v ktorom autorky postupovali pri filmovej adaptácii príbehu. Ich tvorivá hra pôsobí vypočítane. Dieťa však bude priestor vnímať ako živý, prekvapivý.

Ako to bolo s poéziou a veršovníctvom

V posledných rokoch je poézia u nás dosť zanedbanou disciplínou. A nebolo to inak ani pri tohtoročnej sezóne.

Roztopašná knižka (Trio Publishing) **Gabriely Dittelovej** zažiarila. Je ušitá na mieru najmenším čitateľom. Autorka dokázala nadviazať kontakt s dieťaťom. Krátke epické básničky zaznamenávajú situácie zo života zvierať, ktoré autorka podáva nadľahčene. Humor je postavený na vtipnej pointe, na prekvapivo zmenenej situácii alebo pre dieťa neobvyklom komentovaní okolností (myška v diere lúšti krížovku, preto ju mačka nemá ako chytiť). Dieťa sa zabáva na porovnávaní toho, čo o zvieraťku vie, s tým, čo tvrdí básnička. Pri ich dešifrovaní môže využiť vlastnú vedomostnú i skúsenostnú bázu. Dittelovej básničky sú komunikatívne. Básnické epizódky vytvárajú priestor pre jasot a jašenie. Veď *Roztopašná knižka* symbolicky stesňuje radosť z prekvapenia, zdravého všetečného skúšania hraníc poznateľného a svojrázneho detského humoru. Knižka vyšla v edícii vydavateľstva *Čítame s porozumením – Analfabeta Negramotná*.

Zbierka **Jána Navrátila Ďuro trulo a figliari** (Regent) predstavuje výber najznámejších klasických rozprávok v poeticknej adaptácii autora. Navrátil sa pokúsil osloviť čitateľa vtipným a humorným podaním príbehov.

Zbierka **Damiány Bagínovej Fiha abeceda** (JELEN DRUMS) od-

zrkadluje autorkinu snahu sprostredkovať dieťaťu úžas z čítania písmen. Napokon, vyjadruje ho aj samotný titul. Fiha nie je len citoslovce (tie inak autorka do básničiek celkom funkčne zapasovala). Bagínová vytvorila rovnomennú postavu škriatka či víly (ich „rodovú“ podobu ktovieprečo strieda), na ktorú symbolicky prenáša radosť z čítania. Fiha má byť dieťaťu kladným príkladom. Abecedu nielen ovláda, ale zažíva s ňou veľa zábavy. V niektorých prípadoch sa autorke podarilo presiahnuť hranicu účelového veršovania a vymodelovať básnický priestor – hravý a vtipne pointovaný (napríklad písmenko F). Vo väčšine prípadov však uprednostnila výsostne didaktický zámer. Verše síce poslúžia ako mnemotechnická pomôcka, no sú bez básnickej kvality, výberu slov chýba vnútorná významová motivovanosť a textu významová koherencia.

Emília Hlubočanová v knihe **Abeceda vo veršikoch** (Fortuna Libri) zveršováva situačné epizódy, ktoré začínajú písmenkami z abecedy. V niektorých veršovankách cítiť „príchuť“ nonsensu – citrón si vypije vlastnú šťavu, rybky zasa vypijú vodu v akváriu. Autorka sa snaží o vtipnú pointu a prekvapenie. Žiaľ, vo viacerých veršikoch nevydarene. Miestami pôsobia ako zlátanina či gýč, ako keby situácie lepila náhodne, len tak, ako príde, bez vnútorných súvislostí. V iných básňach je zas pre čitateľa málo podnetná, priveľmi schematická.

Podobne abecedne veršikuje aj **Igor Gallo** v knihe **Hľadať meno pod písmeno** (Matica slovenská). Jeho veršom chýba poetická invenčnosť a kontakt s mladšou vekovou skupinou čitateľov.

Ivona Ďuricová vydala v minulom roku dve zbierky. Abecednej problematike je venovaná **Veselá abeceda** (Príroda). V knižke **Prečo lienky nosia podkolienky** (Príroda) sa zasa zaoberá prírodnou tematikou. Ďuricová sa usiluje získať čitateľa vtipnou pointou. V mnohých jej veršoch však chýba zmysel pre poetiku. Nie vždy odhadla vo svojich nápadoch únosnú mieru.

Spevák **Miro Jaroš** pripravil pre najmenších tri veršikové knižné publikácie **Na ceste, Čisté rúčky a Čisté zúbky** (všetky Ikar) spolu s naspievaným CD. Ako napovedajú názvy, ide o účelové publikácie, ktoré majú predškólakom pomôcť zvládnuť praktické úlohy hygieny a zásady bezpečného pohybu chodcov.

Kufřík poučenia a zábavy

Nový titul **Petra Karpinského Kde asi rozprávka býva** (Perfekt) prezentuje tú časť tvorby autora, ktorá vychádza z jeho vzťahu k amatérskemu divadlu. Knižka má praktický účel. Vychádza v ústrety škôlkam a školám a ponúka im kvalitnú adaptáciu rozprávkových a povestových príbehov z prostredia Ľubovnianskeho hradu. Knižka je doplnená o CD, podľa ktorého sa deti môžu naučiť pesničky z hier. Je to výborný spôsob, ako ich zoznámiť s dramatickou tvorbou.

Po úspešnom vstupe na literárnu scénu v tomto roku **Monika Kompaníková** debutovala aj v tvorbe pre deti. Knižka **Hlbokomorské rozprávky** (Artforum) je výtvarno-literárnym projektom. Možno ju vnímať ako rozprávku z podmořskej zvieracej ríše i ako detskú „hlbokomorskú príručku“. Svoje rozprávanie autorka začína takmer v štýle učebnicového textu. Pripojila k nemu aj tzv. malý atlas hlbokomorských živočíchov. Príbeh o rybe Bibe a hadovi Radovi slúži ako ilustrácia. Je jednoduchou rozprávkovou animáciou podmořského sveta. Sú v ňom naznačené i symbolické odkazy: o prekonávaní neznámych, o tom, akým prínosom je podpora priateľa, o zmysle domova. Výraznou slabinou Kompaníkovej knižky je silný verbalizmus. Priveľa nahustených informácií sťažuje vnímanie textu. Dieťa sa v nich bude ťažko orientovať.

Zábava a poučenie sa účelne spájajú v rozprávke **Zoye Ledeckej O Kazovi, ktorý si hľadal domček** (Zoya press). Zámerom autorky bolo podporiť deti predškolského veku v budovaní hygienických ná-

vykov a zdravej životosprávy. Vytvorila postavičku Kaza, zubného kazu, ktorý sa vyberie hľadať si nového hostiteľa. Využíva pritom obvyklý sujetový model putovania, pri ktorom sa čitateľ oboznamuje s rôznymi životnými prístupmi, v danom prípade s tým, ako pomáha hygiena a správny životný štýl jednotlivcom v obrane proti Kazovi a jeho druhom. Z textu je zrejmé, že autorka nechce pôsobiť na čitateľa nátlakovo. Preto Kazo nie je jednoznačne negatívna postava. Zjemňovanie negatívnych príznakov sa však v tomto prípade dostalo na rovinu gýču.

Knižka **Silvie Havelkovej Rozprávky z trávy** (Ikar) podnetným spôsobom sprístupňuje čitateľom drobnú faunu – napríklad chrobáky a hmyz. Príbehy sú písané didakticky, účelovo. Autorka ich stavia na podstatných informáciách, ktoré chce deťom o zvieratku sprostredkovať. Nezahŕtla text vecným obsahom. Deti sa s informáciami o zvieratkách najprv zoznámia po rozprávkovsky. Autorka konštruuje príbehy práve podľa správania a charakteristických vlastností zvieratiek. Tak si deti môžu vecné informácie o nich lepšie zapamätať. K príbehom sú pridané krátke náučné texty o jednotlivých zvieratkách.

Ďalšia zbierka zo série príbehov o tatranských zvieratkách **Antona Rákaya Rozprávky z Tatier** (Vydavateľstvo Matice slovenskej) je pokračovaním nielen v téme, ale aj v zaužívanom modeli rákayovského rozprávania. Príbehy sú pokusom animovať dieťaťu tatranskú faunu a vyvolať záujem o život týchto zvieratiek. S ekologickým apelom! Zápletkou rozprávok sú súčasťou problémy vyplývajúce z nedisciplinovaného pobytu turistov v prírode. Rákayov rozprávačský štýl je príliš schematický a vonkoncom nie je vhodný pre čitateľov od 4 rokov.

Momentky z každodenného života

Kultivované rozprávanie, citlivo priblížený svet detí v predškolskom veku prináša kniha **Marty Hlušikovej Môj dedko Rýchly šíp** (Vydavateľstvo Slovart). Rozprávačom je malá Katarínka. Jej podanie príbehu je humorné a srdečné, má punc svojského myslenia a pohľadu na svet. Vyznačuje sa citlivosťou vnímania a silnou obrazotvornosťou. Absentuje v ňom ešte plné vedomie reality. Na tomto základe autorka vystavala svieže úsmevné príbehy, funkčne využíva znakovú, symbolickú reč detí. V Katarínkinom rozprávaní príznakovo slúži na vyjadrenie toho, akými spôsobmi sa dieťa učí komunikovať s rodinou. Symbolickým obrazom intímnej komunikácie medzi Katarínkou a dedkom je indiánska osada. Tá reprezentuje miesto spoločného tajomstva, ktoré je súčasťou ich blízkeho vzťahu. Vymedzuje tiež hranice intímnej komunikácie medzi Katkou a dedkom, a to vo vzťahu k ostatným (nie každý predsa môže byť Indián) i vnútorne. Vnútorne hranice sa prezentujú v hre na osadu. Katka podstúpi „malú školu“ životných pravidiel a disciplíny, aby si osvojila, ako sa v osade žije a správa. Príbehy Katky fungujú pre dieťa ako ilustrácie, namiesto priamočiareho poučenia hovoria symbolickým jazykom, a teda pôsobia na vzťahovú rovinu, oslovujú srdce. Za Hlušikovej textom cítiť reálnu skúsenosť, ktorá je podávaná s citom a porozumením. Autorka z príbehov nevytvára didaktický konštrukt. Otvara dieťaťu svet vnútorných súvislostí. Dbá na to, aby cez Katarínkin príbeh umožnila dieťaťu vnímať, čo je dôležité a vzácne.

Knižka **Gabriely Futovej Nejdem a basta!** (SPN – Mladé letá) je v istom zmysle pendantom k jej úspešnému titulu *Dokonalá Klára*. Autorka sa opäť venuje problémom začínajúcej školáčky. Na rozdiel od Kláry, ako to naznačuje aj titul, však hlavná protagonistka Evička odmieta ísť do školy. Futovej hrdinky príznaky reagujú na životné výzvy emocionálnymi výkyvmi spojenými s hnevom, zatiaľčosťou, prípadne i manipulatívnym presadzovaním si svojho názoru. Tak je to aj v tomto prípade. V príbehu sledujeme celú Evičkinu taktiku na to, aby sa škole vyhla. Autorka využíva svoje typické rozprávačské stratégie,

napríklad rozprávanie v prvej osobe. Hrdinka rozpráva sama za seba tak, aby dieťa sledovalo spôsob jej premýšľania, otvárajú sa pred ňím jej pohnútky a motívy konania a odhaľujú sa jej pocity. Autorka prispôbila štýl rozprávania naladeniu malej rebelky. Hnev je transformovaný nielen do jej prehovoru, ale prejavuje sa aj v jej pohľade na udalosti a v tom, ako opisuje svoje najbližšie okolie. Aj v tomto rozprávaní sa autorka pohrála so symbolickým jazykom dieťaťa. Je vyjadrený v exponovanom záujme Evky o vlkov. Záchranca-učiteľ sa tiež volá Vlk. Prečo sa s nimi potrebuje identifikovať? Dospelý by mohol špekulovať nad Evičkinými adaptáciami rozprávok s postavou vlka, nad jej snahou hodnotiť vlkovo správanie kladne. Vysvetlení môže byť viac. Evička ako najmladšie dieťa dáva okoliu najavo, že potrebuje svoj priestor. Autorka však možno chcela oveľa viac zdôrazniť jej osobnostné črty, jej právo vidieť veci po svojom a ukázať dieťaťu, že aj keď sa mu nedarí vo všetkom správať a konať najlepšie, nie je odmietané. Evičkin hnev, jej zatiaľčosť, spôsob rozmyšľania podáva s porozumením a nadľahčene. Teda v ústrety čitateľovi. Dokáže ho rozprávaním strhnúť. Jej text takmer nekladie odpor. Je jasný a priehľadný, a preto sa niekedy nevyhne aj istému zjednodušeniu, s ktorým sa napokon pri príbehoch ľahkého čítania aj ráta.

Príbeh malej Kláry z knižky **Petry Nagyovej-Džerengovej Klára a mátohy** sa rozvíja v ďalšom voľnom pokračovaní *Klára a iglu* (Vydavateľstvo Slovart). Nová rodina Kláry (Klárina mama ich opustila, otec má novú manželku Emu) má prírastok, malú Emu. Príznačne takýmto okolnostiam sa životné podmienky Kláre výrazne menia. Mama Ema je na svoje prvé dieťa prehnane citlivá a blokuje pozitívne snahy Kláry rozvíjať sa novou sestrou vzťah. Klárin otec balansuje medzi manželkou a dcérou a snaží sa riešiť konflikty. Klára si hľadá oporu. Ako silná osobnosť si nájde svojrázne riešenie. Vytvorí si vlastnú rodinu, v ktorej by mohla žiť podľa svojich predstáv. Celkom po detsky sa zosobáša so svojím kamarátom a vytvorí si alternatívny domov v neštandardných podmienkach – vonku v iglu. Autorka sústreďuje pozornosť čitateľa práve na hlavnú postavu – ako na model a v istom zmysle vzor. Nie v tom, že by bola Klára ideálna superhrdinka, ale v tom, že pôsobí ako silná osobnosť schopná myslieť, rozhodovať sa a konať samostatne. Knižka je prehľadná, ľahko čitateľná, predstavuje typ detského bestsellera.

Ocenené súťažné texty literárnej súťaže o detskú poviedku, ktorú každoročne vypisuje vydavateľstvo Perfekt, sa aj v tomto roku stali súčasťou knižnej antológie s názvom podľa víťaznej práce **Viery Babaríkovej Skejtácke tenisky**. Táto antológia patrí v posledných rokoch k čitateľsky obľúbeným titulom možno aj preto, že je odpoveďou na potrebu detí čítať aj príbehy zo súčasného života na témy, s ktorými sa bežne stretávajú. Téma víťaznej poviedky naznačuje, že vyhľadávané sú komplikované problémy, v ktorých hrdina prechádza kritickou situáciou. V tomto prípade sa musí vyrovnáť s vážnym poúrazovým stavom – je paralyzovaný na vozíku. Svoju ilúziu o živote bez hendikepu a túžbu vyzdraviť symbolicky vkladá do „potreby“ kupovať si stále nové skejtácke tenisky (za niekoľko mesiacov ich má asi 11 párov).

Plyšový medvedík (Perfekt) **Kataríny Lihositovej** vychádza z pozostalosti autorky. Hoci ho už názov i dizajn knihy predurčujú detskému čitateľovi, údajne od 5 rokov, ide v podstate o reflexívny príbeh najmä pre „dospelých“ o hodnotách rodiny, blízkych vzťahoch a o dôležitosti vychutnávať si spoločne prežitý čas. Autorka svoje poslanstvo preniesla aj symbolicky do postavy plyšového macíka, ktorého mama objaví pri kontajneri a spoločnými silami ho s otcom a dcérou zreštaurujú. Za jeho rozpadajúcim sa vzhľadom objavia to, po čom každý túži – skutočnú osobnosť. Autorka pritom nepodľahla pokušeniu pohrať sa s fantastikou, hoci jej k tomu príbeh ponúka veľa možností. Imagináciu neodmieta, vidí ju len inak, obsiahnutú v samotnej realite, ako bytostnú súčasť reálneho života, vzťahov a hodnôt. Knižke by

sme mohli vyčítať prílišný verbalizmus, informačnú záplavu, zdĺhavé deskripcie, ale aj dejové odbočky. Práve tie sťažujú recepciu textu detskému čitateľovi. Spôsob autorského „videnia vecí“ skôr pripomína filmovú poviedku, v ktorej autorka rozvíja vizuálnu realizáciu svojho rozprávania. Zrejme ju ovplyvnila jej filmárska profesia.

Knižka **Petra Gibeya Rozprávky pre moje bobuľky** (Matica slovenská) je rozprávaním o sile a zmysle rozprávky v našom živote. To, ako nás stmeluje a obohacuje, zažívajú na vlastnej koži protagonisti príbehu, ktorí majú stráviť prázdniny u starej mamy. Sprvu to nie je lákavá ponuka. No finta starej mamy s rozprávkovým čepcom zaberie aj na modernú hi-tech generáciu detí. Autor vytvoril sériu rozprávok, v ktorých pôvodný rámec ozvlášťuje moderným jazykom a inováčnymi zmenami (napríklad pred zlou kanibalskou ježibabou sa princ a jeho kuchár zachráni tak, že jej vďaka kuchárskemu majstrovstvu začnú vyvárať netradičné kombinácie jedla a zmenia jej chute). Autorovo podanie je vtipné, jednoduché a ľahko čitateľné. Do stereotypu skĺzlo prílišnou popisnosťou a prvoplánovým vysvetľovaním.

Vzácné známe pre najmenších

Antológia **Eleny Slobodníckovej Kolo kolo mlynské** (Ikar) prináša hádanky, riekanky, básničky a pesničky pre najmenších. Editorka sa usilovala sprostredkovať ľudové slovesné dedičstvo, ktoré sa z povdomia mladších generácií akosi vytráca. Knižka preto obsahuje aj praktické inštrukcie, ako sa riekanky používali pri hre s deťmi. Je to cenná a záslužná práca.

Významnými projektmi sú už dlhodobo kvalitné umelecké čítanky pre prvákov zostavené skúsenou editorkou **Máriou Števkovou** vo vydavateľstve Buvik. V poradí v šiestej čítanke **Medveďku, daj labku** editorka postavila komunikáciu s dieťaťom funkčne na macíkovi. Na navodení príjemných pocitov dobrodružstva, hry, ale aj uvoľnenia, ktoré dieťaťu obvyčajne prináša kontakt s obľúbenou plyšovou hračkou. Je to symbolické spojenie, ktorému dieťa vnútorne rozumie. Veď aj vďaka mackovi si vie v živote lepšie usporiadať svoje pocity, myšlienky a odváži sa na nové životné výpravy. Števkovej edícia nie je iba monotematickou antológiou textov významných domácich a zahraničných autorov. Macko je impulzom na riešenie hádaniek. S jeho pohľadom na svet si dieťa môže konfrontovať vlastné vnímanie. Raz podľa toho, aké problémy macko vybral, inokedy podľa toho, ako sa „po mackovsky“ vidia veci.

Len či tomu uveríme

Iva Vranská Rojková v publikácii **Krídľuška v krajine trňov** (Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov) odvážne predstavuje novú tému – negatívne dôsledky očkovania detí. Zjavne ide o problematiku, ktorá sa skôr týka dospelých a ich rozhodnutí. Spracováva ju v rovine symbolického príbehu, takže komplikované otázky dieťa nemusí riešiť. Pravdepodobne bude v príbehoch dešifrovať problémy súvisiace so spôsobom života postihnutých detí. Nebezpečenstvo očkovania je symbolicky vyjadrené v obraze trňového kriku, na ktorom sa deti poranili. V jednotlivých rozprávkach autorka postupne v jednoduchom modeli popisuje post-očkovacie negatívne dôsledky (napr. slepotu, ochrnutie). Protagonisti, postihnuté deti, rozprávajú fantastický príbeh, ktorý znázorňuje, ako ich poškodil trňový krik. Príbehy s deťmi prežíva víla Krídľuška. Z rozprávania nie je jasné zacielenie knihy. Prečo o tom rozpráva Rojková práve deťom? Vágnosť autorského zámeru sa prejavuje aj v tom, ako sú príbehy podané. Knižka sa slabou literárnou úrovňou dostala na hranicu gýča.

Jaroslava Kuchtová v knižke **Prázdniny s Huncútom** (GEORG) siahla po čitateľsky obľúbenej téme – ako stratené, vyhodené zvie-

ratko, v tomto prípade psička Huncút, získalo domov. Potenciál témy však zďaleka nevyužila. Text pôsobí rozbito, nekonzistentne, nie je z neho celkom jasné, aký bol Kuchtovej zámer, čo chcela čitateľovi sprostredkovať. Charaktery nie sú dostatočne vymodelované, plastické. Rozprávanie skáče, línia rozprávača nie je jednoliata (nie je vždy jasné, kto je nosnou postavou rozprávania a prečo); plynutie deja oslabuje nadmerný verbalizmus, detailizmus, ktorý je navyše úplne nevhodný pre začínajúcich čitateľov.

V ďalšom titule **Ako muflón Ancijáš sľub dodržal** (Vydavateľstvo Slovart) pokračuje **Branislav Jobus** v sérii svojich príbehov o dobrosrdečnom muflónovi a jeho veľkolepých putovaniach. Text rozprávania je nenáročný. Knižka sa teda deťom určite ľahko číta. Autor si už na začiatku za výrazovú konštrukciu textu zvolil hyperbolu. Podobne ako všetky doteraz vydané tituly, aj nová knižka vychádza z rovnakého sujetového modelu: muflón je vnútorne motivovaný konať dobro, a to ho privádza k rôznym dobrodružstvám a cestovateľským výpravám. V tejto podobe pôsobí Jobusov model príliš stereotypne. Rozprávanie sa realizuje vlastne ako dosadzovanie premenných do vzorca. Treba povedať, že Ancijášova dobrosrdečnosť je vlastne už na hranici karikatúry dobroprajnosti. V zmysle zveličenia ju autor opisuje ako obsedantný stav, hrdina je „nad vecou“ natoľko, až úplne ignoruje realitu.

Zabudnuté slovenské rozprávky (Ikar), knižný debut **Adely Banášovej**, sú pokusom o autorskú rozprávku postavenú na parodovaní ľudovej slovesnej kultúry. Autorka sa štylizuje do polohy vtipnej, deťmi osvedčenej rozprávačky, ktorá dobre pozná rozprávkové „chute“ svojich čitateľov. V podstate je to však spôsob, pri ktorom málo vníma adresáta, zabáva sa ona sama. A ako to už v takýchto prípadoch býva, pozabudne sa. Opakuje sa, nedomyslí nápad, lebo sa nechala uniesť ďalším skvelým impulzom. Hlavné postavičky – bryndzovníci – sú záhadné v tom, že ich autorka vlastne nikdy dostatočne nepredstavila. Akoby ani nemali identitu. Ich schopnosti a talenty sú absurdné (napríklad schopnosť rozprávať vtipy, schopnosť rozoznávať chute) a v príbehu takmer nehrajú žiadnu rolu. Ich životné želania sú tiež absurdné a vzťahy neuchopiteľné. Konajú mechanicky, schematicky. Slúžia momentálnej inšpirácii autorky.

Hrdinami knižky **Miroslavy Atanasovej Sedem farieb dúhy** (Kvant) sú dvojčičky Viktória a Tobias. Trávia prázdniny u tety. Viktória sa cíti osamelá a nuda si kráti vymýšľaním a snívaním. Tobias nadšene maľuje. Je to jeho spôsob aktívneho trávenia času, ale aj vlastného „pohybu“ v krásnom prostredí. Je totiž pripútaný na vozík. Autorka sa venuje závažným problémom, ale naše očakávanie sa nenaplní. Potenciál príbehu v tomto okamihu zamrzol. Autorka sa totiž presunula do gýčového rozprávania o Dúhovej víle a čarodějnici Rundale. Vymodelovala hrdinom paralelný priestor. Maľovanie a vymýšľanie používa ako spôsob presunu. Mohlo by sa namietat, že je dobrý nápad vytvoriť postavám svet, v ktorom sa môžu slobodne prejavovať ako individuality a preukázať svoje hrdinstvo. Súhlasím, pokiaľ to nie je klišé. Autorka však príliš ľahko opustila realitu, paralelný priestor je vytvorený umelo, nemá súvis s tým, čo deti v skutočnosti prežívajú. Týmto sa výrazne oslabila literárna kvalita textu. Navyše, alternatíva „lepšej“ formy existencie v paralelnom svete nie je najvhodnejším usmernením pre deti.

Čo dodať na záver? Knižný trh vyplavuje poklady, vraky i braky. Na to sme si už zvykli. Veď napokon, každá z týchto kategórií je akosi tak či onak prítomná aj v našom živote. Zostáva teraz na nás, ako sa s deťmi prejdeme po brehu. Ako ošacujeme spoločne to, čo voda prináša. Deti si vyberú samy, no ich vkus nie je vždy tou najbernejšou mincou hodnoty. Na znalca „perál“ musia dorásť a k tomu potrebujú aj nás, knihomilov udatých.